

Haldjad

SUSANNAH MARRIOTT

Inglise keelest tõlkinud Ülla Jürviste
Värsid tõlkinud Peep Ilmet

 VARRAK

	Sissejuhatus	6
1. peatükk	Haldjakuningriigid	8
2. peatükk	Haldjate anatoomia	64
3. peatükk	Haldja päev	108
4. peatükk	Abivalmis vaimud	152
5. peatükk	Üleannetused	192
6. peatükk	Võlujõud	236
7. peatükk	Siirdealade ja -aegade haldjad	286
8. peatükk	Haldjapuud ja -lilled	328
9. peatükk	Kui kohtad haldjatari	370
	Kasutatud kirjandus	416
	Illustratsioonid	416
	Register	426

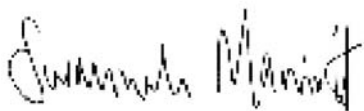
Sissejuhatus

Olen haldjatega seotud olnud nelikümmend aastat. Mu korni päritolu ema õpetas mind sel moel munakoort poolitama, et kui mõni väike vaimolend sooviks, võiks ta sinna elama asuda. Emal õpetas mind ka haldjaid austama, sest kui nende vastu austust ei ilmuta, võivad nad pahaseks saada. Isa viis meid kivirüngaste juurde, õpetas märkama ringe söötis põldudel ning pärandas meile teadmised, mille oli omandanud oma sepast isalt: kuidas taimedest nõiarohtu keeta. Ülikoolis kirjutasin väitekirja 19. sajandi haldjamaalidest ning minu esimene töökoht oli Ühendkuningriigi nooremgaidide organisatsioonis. See oli seitsme- kuni kümneaastaste tüdrukute ehk hellakeste ühendus, mis sai innustust alati abivalmis koduhaldjatelt *brownie*'delt.

Alles siis, kui mul endal lapsed sündisid, leidsid väikesed vaimolendid mu juurde tee, ning nüüd annan mina omakorda edasi kõiki haldjateadmisi, mida olen kogunud, ning rohkemgi veel. Lapsevanemad saavad privileegi hakata üheks neist varjudena ringilii kuvatest ööolendeist – haldjaks, kes viib kaasa laste piimahambad, või „lõbusaks vanaks pulstunud juustega elfiks”, kes tegutseb jõuluvanana, või haldjaks, kes kinnitab jõulupuu tippu jõuluhaldja. Nüüd on mul olemas kõik vabandused pikas rohus lesimiseks ja haldjate otsimiseks, metsades nende radade leidmiseks ning taas kord paljude haldjapaikade külastamiseks meie Cornwalli-kodu lähedal.

Nii nagu haldjapärimus on segu uskumustest – tükike siit, tükike seal –, mis on seotud kui lapitekimustrisse, nii on see raamat minu kogutud haldjamõtete album. Hüppan siin pärimuslugudest haldjate tänastesse elukohtadesse või tuleb jutuks päkapikkude vabastamis-

rinne. Märkate, et paljud jutud erinevad raamatu illustratsioonidel kujutatust: see on nii seetõttu, et haldjate tajumine sõnas ja pildis on erinev. Sõnaline pärimus on seotud ulakuse, ohu ja austusega, kujutised aga rõõmu valmistavate väikeste olenditega, kes on täiuslikud väikseimagi detailini, tõepärased looduse kehastused. Haldjaid on alati peetud arhailisteks, kuid ma usun, et neil on meile midagi öelda ka 21. sajandil. Nad nagu lubaksid jätkuvalt, et ükskõik kus või millist elu me elame, eksisteerib alati ka üks teine maailm, kus kõik on võimalik – kui me vaid piisavalt sellesse usume. Haara pihku neljaleheline ristikehin ja lase end kaasa viia!

Susannah Marriott
Cornwall, 2006

Eelmine lehekülj (2): Florence Harrisoni illustratsioon raamatust „Elfilaul”, 1912, Briti

Eelmine lehekülj (4): Florence Harrisoni illustratsioon raamatust „Elfilaul”, 1912, Briti

Esimene peatükk

Haldjakuningriigid

Võlutud metsa sisene sa,
sina, kes julged!
Miski seal varjus ei viga saa teha
rohkem kui lained, mis kannavad keha.
Süda las heljub kui lõokese lend,
hiire ja ussiga jaluta koos,
kaunilt sa kulge.
Kui aga pimedus ilmutab end,
värise – kujud kõik moonduvad koos,
musttuhat silma sind vaatavad,
ring ümber sulgub.
Võlutud metsa sisene sa,
sina, kes julged!*

GEORGE MEREDITH, „WESTERMAINI METSAD”

Eelmine lehekülg: **Haldjakuninganna sõidab õhkõrnas rakendis,**
Richard Doyle'i illustratsioon raamatust „Haldjamaal”, 1870, Briti
Akvarell Tema Majesteedist Haldjakuningannast.
Paremal: **Florence Harrisoni illustratsioon raamatust „Elfilaul”**
Kuldsetel flöötidel mängivad haldjad meelitavad last metsa.

---

* Siin ja edaspidi värsid tõlkinud Peep Ilmet,
kui ei ole märgitud teisiti.

Metsahaldjad

Kaua aega tagasi, 16. sajandil, nimetas filosoof Paracelsus vaimolendeid looduselementide järgi. Puude ja muu taimestiku kaitsjaid nimetas ta drüaadideks (puunümfideks). Need vaimolendid ei ela kaugel mägedes, vaid inimeste maailma ääremail, küla servas heki taga. Nad valvavad metsatihnikut kivalt nende eest, kel jagub julgust sinna siseneda. Leidub lõputul arvul lugusid rändajast, kes öö hakul metsa ära eksib – pimedus suurendab hirmu ja hajutab kõik tuttavliku. Rändaja satub üha suuremasse segadusse ja hämmeldusse ning võib olla isegi veidi hirmul, kui eemaldub tsiviliseeritud maailma harjumuspärastest oludest. Raadatud ja haritud maa on samuti piir tuntu ja lubatu ning selle teise ahvatleva maailma vahel.

Tundmatuse virvarr ootab ees neid, kes peavad oma tuttavast ja ohutust ümbrusest lahkuma: rändureid, kütte, naisi, kes jätavad koduküla, et teises abielluda. Eriti suur oht – Venemaast kuni Ghanani – varitseb noori ilusaid tütarlapsi. Kuid metsas võib inimene ka ühiskonnast eemale tõmbuda ja lohutavat kaitset leida. Metsas võivad kaks maailma kohtuda, see on võimalusi tulvil koht, kus saab end muuta ja vaimselt kasvada. Kesk-Ameerikas usutakse, et surelikest, kes metsahaldjaid näevad, võivad saada šamaanid, kuna metsavaimud valitsevad taimede, lindude ja metsloomade üle.

Paremal: *Kilmeny, Warwick Goble'i* illustratsioon „Haldjaluule raamatust”, 1920, Briti

Metsahaldjad on neiu Kilmeny saatuslikult ära võlunud.

Jahitrofeesid või spiritistlikke võimeid võidakse pakkuda neile, kes on need ära teeninud või kes teevad vajalikke ohverdusi: loevad palveid või loitsusid, ohverdavad pannkooke, veini, tubakat või esimesena tapetud jahilooma. Kuigi mets on hirmutav, on see hea kodukolde ja tuleaseme varustaja: sealt saab ehitusmaterjali, küttepuid ja kala või metslinde lõkkel küpsetamiseks.

Kui Lješii* oma valdusi üle läheb vaatama, mähiseb mets ta ümber ja puud värisevad. Öösel magab ta metsasügavuses mõnes onnis, ja kui ta juhuslikult avastab, et hiline rändaja või jahimees on tema varjupaiga juba hõivanud, püüab ta sissetungijast vabaneda, tuhisedes üle onni nii, et selle uks hakkab logisema, katus kerkib ning kõik puude ümber kooldub ja väänleb ning läbi metsa kostab kohutav ulgumine. Kui kutsumata külaline hoolimata kõigist vihjetest ikka ei lahku, riskib ta sellega, et eksib järgmisel päeval metsa ära või upub soomülkasse.

W. R. S. RALSTON, „VENE RAHVALAULUD”

Vasakul: ***Puck istub ämblikuvõrgul, Warwick Goble'i illustratsioon „Haldjaluule raamatust”, 1920, Briti***

Metsas ekseldes võib sellele naervale metsavaimule otsa sattuda.

* Lješii – mütoloogias Metsavana, Metshaldjas (nt Puškinil).

Vetevaimud

Veealune maailm näib haldjarahvale sobivat, sest seal asuvad paigad, mis meelitavad ligi surelikke, kus nood ei suuda kuigi kaua viibida. Et pikemaks ajaks veealusesse ilma jääda, peame ohverdama elu inimeste maailmas: vesi eraldab elavaid sumutest paljudes pärimustes. Kuna vesi on seotud naiselemendiga ja paljud veeolendid omakorda viljakuse ja muutlikkusega, ei ole üllatav, et see on seksuaalne süva Hooverus, mis inimesi neisse maailmadesse tõmbab. See on aga saatustlik, sest elavana ei suuda me merineitsi ja tema veealuse soo seltsis viibida. Nendega ühinemiseks peame oma naha seljast heitma.

Pooleldi linnu, pooleldi naisena valvavad klassikalised sireenid või merenümfid veest kerkivail kaljudel oma valdusi nagu merikajakad. Aga nad ei kisa, vaid laulavad nii kaunikõlaliselt, et peibutavad ära kõik, kes kuuldeulatusse satuvad. Merineitsi – pooleldi kala, pooleldi naine, nagu rootsi *sjörå* – võlub oma ebamaise iluga, meelitades laevu ja meremehi karidele. Neid, kes tema võlu alla satuvad, haarab surm oma abivalmis kätele, või süüakse nad ära nagu portugali juttudes. Teistes lugudes püüavad meesnäkid kadunud surelikke hingi, kes on sattunud mitmete süldade sügavusse ümberläänud merivähimõrdade alla. Venemaal võrgutab russalka meessoost ohvreid ja hukutab nad mängleva armuihalusega. Saksamaa jõgedes ja tiikides elunevad *Nixe*'d ehk näkid, mageveeasukat kalasabaga naised, kes mehi võrgutavad. Kui uppujat päästad, on parem, kui sa *Nixe* teele ei satu: ta nõuab selle eest aasta ringi ohverdusi.

Vasakul: Haldjas mere ääres, Warwick Goble'i illustratsioon „Haldjaluule raamatust”, 1920, Briti

Kaldapealne on hurmavate vetehaldjate lemmikpaik.

Korallidekoopas on minu palee,
toodud laineist, kus mõnigi purjepeel,
kalliskive kui ihkad, siis otsi neid seal,
sealt leitud on pärlid mu juuste peal.
Näed mind ja tuult koos hulkumas kaht,
kus rohekad lained ja valge vaht,
mul hõbedane on merikarp käes,
mu hingeõhk seda nüüd paisutab, näed
on Nautilus minule võrratu laev,
sel lainetel hõljuda pole suur vaev.
Nüüd merevee kohal on kumamas kuu,
kes oleks, kes tuleks koos minuga ju.

L. E. LANDON, „HALDJAD MERERANNAL”

Paremal: *Haldjas sõidab merikarbil*, Warwick Goble'i illustratsioon
„Haldjaluule raamatust”, 1920, Briti

Väikesed vetehaldjad kasutavad mahajäetud merikarpe suurepäraste
veesõidukitena.

Näkingeid

**Kes olla võiks
näkingeid ilus,
lauldes üksi
kiharaid siluks,
mere põhjas
pärlmutterkammiga
kuldjuukseid kammiks
trooni peal ta?**

**Ma olen ilus näkingeid
ja terve päev oleks huulil mul viis,
ma kammiksin kammiga juukseid neid,
ma kammides laulaks ja küsiksini nii:
„Kes armastab mind? Kes ei armasta mind?“**

**Vasakul: *Merineitsi kammib juukseid*, Warwick Goble'i illustratsioon
„Haldjaluule raamatust“, 1920, Briti**

Merineitsid on tuntud hämmastava ilu poolest. Nad hoolitsevad pidevalt oma võluvate lendlevate lokkide eest ning meelitavad abituid surelikke hukatusse.

Ma kammiksin kiharaid, langeks mu juus
alla veel, alla veel
mu peast, kus särav meriõiskroon
alla veel, ringi need,
ma näeksin välja kui kuldne fontään,
kime sel toon,
ükski purskuval vool
seisab, kus troon
saali keskpaigas sääl.

Kuni meremadu sääl sügaval all
keras virguks ja uni otsa saaks tal,
seitse keerdu end ümber mu saali veaks,
kus istun, ja lävele tõstaks pea,
suuril silmil täis armastust vaataks mind
ja tunneks siis kõigi näkkide hing,
kuis surematus neis sureb ning
jääb järgi vaid tunne, mis armastab mind.

ALFRED, LORD TENNYSON, „NÄKINEID”

Ütal: *Merineitsid*, Warwick Goble'i illustratsioon
„Haldjaluule raamatust”, 1920, Briti

Kalad kuival

Kui surelikud satuvad sädelevatesse veealustesse paleedesse, siis kaotavad nad elujõu, isegi kui püüavad põgeneda, seevastu lausa üllatuslik osa haldjarahvast jääb väljaspool oma maailma ellu, kuigi kuival maal nad kurvastavad väga ja igatsevad koju. Shetlandi *selkie* ehk hülgenaine jätab maha oma pooleldi inimolendeist lapsed, kuigi ta armastab neid väga, ja läheb tagasi merre, kui leiab oma peidetud hülgenaha. Seevastu vene russalka jääb kuivale maale tänu võlukammile: kui ta kammi läbi oma juuste tõmbab, toob see temani lainete kosutava niiskuse.

Merineitsi tuleb kaldale kevadel. Ta kiigub puulatvades, võlub oma naeru ja lauluga ära kõik, kes talle kuuvalgel ööl liginevad. Ta tantsib hõõgvel silmil, mängib oma lahtiste märgade roheliste lokkidega, mis laotuvad lumivalgetele rindadele. Surelikud korraldavad russalka auks kevadel nädalapikkusi pidustusi, mida kutsutakse tema nime järgi *russalnaja nedelja*'ks. Sel ajal tantsib russalka, et vilja niisutada. Kui naised põldudel russalka auks ringtantsu teevad, talle värvitud mune ja pliine pakuvad ning juustesse vanikuid valmistavad, ning samal ajal kuuldub veepladinat, võib olla kindel, et see on russalka.

Ja siiski – surelikena kardavad naised russalka võimu. Pidustuste käigus valmistatakse kasepuust russalka-nukk, kellele lauldakse armuihali laule ning kes seejärel uputatakse jõkke, nagu russalka tõmbab vee alla oma armsamad.

Paremal: Merenümfid, Warwick Goble'i illustratsioon „Haldjaluule raamatust”, 1920, Briti

Vetehaldjad on oma loomulikus elemendis, surelikele on see aga ohtlik paik.

WARWICK GOBLE